

ONS BIN ZUUNIG

Een typische karaktereigenschap van Zeeuwen?

Veronique De Tier

1. Inleiding

Als het over Zeeuwen gaat, hoor je nogal vaak de cliché-uitdrukking dat Zeeuwen zuinig zouden zijn. Soms wordt dat vooroordeel ook veel algemener toegepast op alle Nederlanders. Maar het zinnetje *Ons bin zuunig* is onlosmakelijk met de Zeeuwen verbonden. Of Zeeuwen echt zuinig zijn, valt te betwijfelen. Toch gaan we in wat volgt de Zeeuwse dialectwoorden en uitdrukkingen voor zuinig, verkwisten en vrijgevig even bij elkaar plaatsen. Gierig hoort ook thuis in deze groep woorden, maar dat domein is zo uitgebreid, dat we daarop niet zullen ingaan in deze bijdrage.

2. Zuinig

In de aflevering *Karakter van het Woordenboek van de Vlaamse Dialecten* (WVD) staat een dialectkaart voor het begrip 'zuinig' in de Vlaamse dialecten (blz. 245)¹. Dit woordenboek behandelt niet alleen Frans-, West- en Oost-Vlaanderen, ook het Zeeuws-Vlaamse gebied, dus kunnen we op die kaart ook de gegevens voor Zeeuws-Vlaanderen zien. Op het eerste gezicht zijn de Zeeuwen heel betrouwbaar, want op de kaart is vrijwel niets anders te zien dan *zuinig*, dat daar in het grootste gebied als *zuunig* wordt uitgesproken.

Alleen in het uiterste zuidoosten van Zeeuws-Vlaanderen, tegen de Schelde en het Waasland aan zien we ook twee maal *profijtig* opduiken. Dat woord is nochtans ook bekend in West-Zeeuws-Vlaanderen waar het als *profietig*

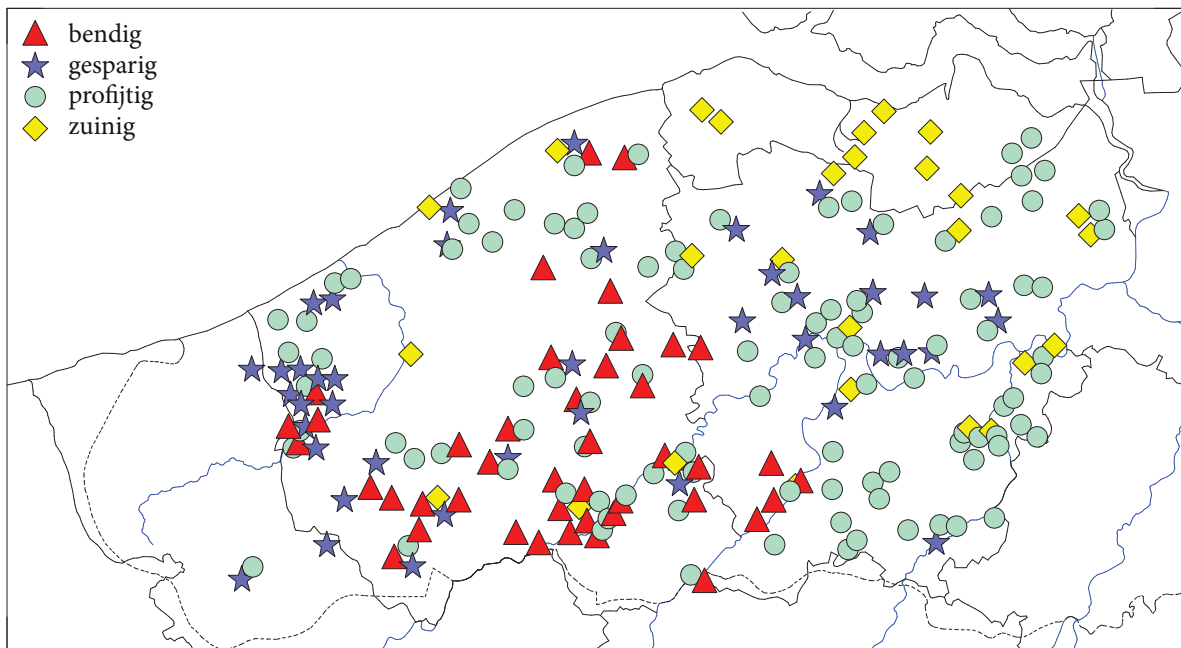
uitgesproken wordt, zo blijkt uit het regioboek *Dialect in West-Zeeuwsch-Vlaanderen*. Ook in Oost-Zeeuws-Vlaanderen kennen ze *profêtelèk*, *profijtelijk* of *profaaitelijk* voor 'zuinig'.

Axel kent volgens het WVD *spaarzaamlijk* en Philippine *spaarzaamig*. West en Oost-Vlaanderen tonen iets meer variatie. *Profijtig* is daar overduidelijk het belangrijkste woord, maar ook *gesparig* en *bendig/behendig* komen vaak voor.

In het WVD komen we natuurlijk niets te weten over de Zeeuwse eilanden omdat die geen deel zijn van het onderzoeksgebied van dit woordenboek. Gelukkig bestaan er voor de rest van het Zeeuwse gebied heel wat bronnen waarin we een en ander te weten komen over de zuinigheid van de Zeeuwen. We gebruiken daarvoor het *Woordenboek van de Zeeuwse Dialecten* (WZD) en het *Supplement* erop en de verschillende *regioboeken* van Zeeland.

In het WZD vinden we vooral woorden die tussen 'zuinig' en 'gierig' in liggen. De grens bij dergelijke begrippen is immers niet altijd zo duidelijk. Wanneer is iemand zuinig, en wanneer wordt zuinigheid gierigheid? Niet negatief is het woord *bie'ouwend* dat 'spaarzaam, zuinig' betekent. Het is afgeleid van het werkwoord *bijhouden*, dat hier betekent bij zich houden. Iemand die de dingen bij zich houdt, geeft niet veel uit en is dus zuinig. Het komt een enkele keer voor in West-Zeeuws-Vlaanderen. De vorm *bij'ouwend* hoor je in het Land van Hulst en in Hulst zelf, de regio in Zeeland waar je geen *ie* of *uu* hoort voor *ij* of *ui*. Het woord *bijhoudend* is ook bekend in Vlaanderen.

ZUINIG

Een ander woord dat in Zeeland gebruikt wordt is *nap* dat 'spaarzaam, armelijk, zuinig, schriel' betekent en gebruikt wordt op Walcheren en Zuid-Beveland. Op Walcheren komt *pestig* voor: *Ie is fee pestug* 'erg zuinig'.

Ook *nauw* kan 'zuinig' betekenen: *Ie is nauwe en dichte* 'erg zuinig' hoor je in Walcheren en West-Zeeuws-Vlaanderen. In het Land van Axel hoor je *d'r nauwe biestaon* 'zuinig zijn', in het Land van Hulst *r nauw bijzitten* 'zuinig zijn'. *Nauwe leven* hoor je in West-Zeeuws-Vlaanderen, *nauw leev'n* in het Land van Axel.

Weer anders is het woord *weiger*, dat ook bekend is in West-Vlaanderen in het Middelnederlands. In Zeeland komt het vooral voor in West-Zeeuws-Vlaanderen. Het Hoogduitse woord zou verwant zijn met het oude werkwoord *wîgen*, dat zelf afgeleid is van het Germaanse **wih-*, *wîg-* 'strijden'. In het oude woord *wijg* 'strijd' en in persoonsnamen *Ludwig*, *Hadewijch*, blijft de oorspronkelijke betekenis bewaard. De

redactie van het WVD heeft het woord *weiger* alleen maar uit oude woordenboeken kunnen halen. De informaten zelf hebben het niet meer opgegeven. De kans is dus groot dat het woord aan het verouderen is of al verouderd is.

Sommige woorden betekenen zowel 'zuinig' als 'gierig' en dan komen we toch bij de iets negatievere kant van deze eigenschap terecht. Dat geldt zeker voor *gie:r* dat zowel 'gierig' als 'zuinig' betekent. *Ik bin d'r gie:r op* betekent dat je 'er zuinig op bent' (Bevelanden). *Ie is mè dinne (dunne) an z'n kantje* kennen ze in Walcheren, de beide Bevelanden en Duiveland.

Gier is ouder dan gierig, dat een afleiding is van twee semantisch verwante wortels, de wortel van *geeuwen* 'gapen, openstaan', dus ook 'honger, smachten' en die van *begeeren* 'verlangen' en *gaarne* (EWN). De oorspronkelijke betekenis is dus 'hebzuchtig, begerig, belust op iets'.

Van iemand die niet scheutig is en moeilijk geld uitgeeft, zegt men op Zuid-Beveland *ie hae (hi) nie of voe elluvve (en dan is 't nog mè dinne)* 'hij gaat niet af voor elf, en dan is het nog maar dun'. Op Zuid-Beveland kennen ze ook *e bluuf op 'n sent dôôd*. Op Goeree-Overflakkee² kent men dezelfde uitdrukking *hie bluift dôôd op 'n sent* met, zoals men kan zien, de uitspraak van de *h* die in Zeeland niet wordt uitgesproken.

Van een zuinig huishouden zegt men in het Land van Axel *de kribbe is t'r ôôg* 'de kribbe is er hoog'. Ook om gierigheid te benoemen, speelt de kribbe soms een rol. Denk aan woorden zoals *kribbebijter*. In Yerseke wordt van een armoedig (en daarom noodzakelijk zuinig) huishouden gezegd dat *as ze gaen smeren bie n'aalf pond beuter 'èn ze 'n pond as ze klaer bin*. Dergelijke gezinnen *moete noga finêere om rond te kommen* 'overleggen, zuinig zijn' (Domburg). Als het ergens *ottekrotte* is, dan betekent dat dat men heel zuinig moet zijn om rond te komen. *Ottekrotte* betekent verder ook 'knoeiwerk, gedoe en gepeuter'. *De panne bie de stele (h)ouwe(n)* betekent 'iets goed (zuinig) beheren'. Het is bekend in Zuid-Beveland en West-Zeeuws-Vlaanderen en op het Zuid-Hollandse Goeree-Overflakkee. In OZV heeft men het pluimvee nodig om aan te duiden dat men heel zuinig moet leven: *Wij moete(n) (enz) kraa'n om rond te komme(n)*. Als men in Kapelle-Biezelinge zegt *m'n zun 'n bitje mott'n minnezêeren miete mirragpot aors rekt(t) nie toet de zeumer* 'we zullen het een beetje zuinig moeten aandoen met het vlees van de slacht, ander rekt het niet tot de zomer'. *Minnezeren* 'sparen, (zich) ontzien, spaarzaam zijn' is afgeleid van het Franse (*se*) *ménager* 'sparen, (zich) ontzien'. Denk bijvoorbeeld ook aan *ménage* 'huishouding' dat in verouderde betekenis ook zuinigheid heeft betekend. *Ménage* is een afleiding van *manage* uit het Oudfranse *manoir* 'verblijven, wonen'. *Ménager* 'wonen' betekende vandaar 'zijn goederen beheren > spaarzaam omgaan'. Soms zegt men ook *verminnezeren* 'verminderen' door de volksetymologische bijgedachte aan *min(der)*.

Op Tholen is daar weer een andere uitdrukking voor bekend: *ie stop oak ma(e) siharren van de zesse* 'hij moet 't krap aan doen'. Dit gezegde wijst naar de tijd, toen zes siga-

ren, natuurlijk niet van de beste soort, voor één dubbeltje te koop waren. Grote, zwarte, heel zware sigaren werden verkocht onder de naam *nehentien-onders*.

Voor wie onverdreven zuinig is in West-Zeeuws-Vlaanderen, kent men *die zoe'n sént t'n'lv'n deurknauw'n*. *Je zou 'n a(o)lffe middendeurbieten* hoor je op Walcheren. Noord-Beveland kent de iets andere uitdrukking *die zou 'n cent t'n oalven deu(r) biete*. Op Tholen wordt het *die zou 'n oalleffe deu(r) biete*, of *die zou 'n cent t'n oalleven deu biete*. Van zo'n persoon kun je dan zeggen *dan kùjje kop wel in 'n zak steek'n en de wereld bedank'n* (West-Zeeuws-Vlaanderen). Op Tholen is men *overkroope zuunug*.

Van iemand die verkwistend is voor dure dingen, maar zuinig op kleinigheden zegt men her en der verspreid in Zeeland: *'n borrel inééns in (en) 'n solfer in vieren*. Andere varianten zijn *'n solfer in twêên*, *'n solferin drie:jen (in vie:ren) in 'n flesse wien op taefel*.

Als iemand moet bezuinigen zegt men in Goedereede: *m'n motte de rieme anhaele* 'we moeten de riem aanhalen'. Dat men niet alles moet verkwisten en dat zuinigheid niet negatief is, klinkt door in het West-Zeeuws-Vlaamse *platte beuz'n draog'n ôôk geld* 'platte beurzen dragen ook geld'.

Soms moeten we anderen aansporen om zuinig te zijn. *Appelmoes is ook sause*, is in West-Zeeuws-Vlaanderen zo'n aansporing. Dat geldt ook voor *mè gin koeje op stal'dôr!*, wat zoveel wil zeggen als 'een beetje zuinig aan, alsjeblieft'. Men hoort het op Walcheren, de Bevelanden, Schouwen-Duiveland en Sint-Philipsland (in het Zeeuws beter bekend als Flupland). Op Tholen en Sint-Philipsland zegt men ook *'n Aeker of oalleven aeker scheppe* 'zuinig aan!'.

Als er iets meer uitgegeven kan worden, maar de gastheer wat zuinig uit de hoek komt, hoort men in heel Zeeland *'t Gae(t), gao(t) nie(t) van d'n aer&men (enz.)*. Maar het kan ook de andere kant opgaan. Voor een persoon die niet zuinig is en dus vrijgevig of zelfs verkwistend zegt men op Walcheren *die vestug nie of d'r is gin an'aelen an*.

Voor een zuinige persoon staan er in het WVD slechts drie attestaties *zuinigaard* en *zuinige* en *zuinige mens*, die worden gebruikt in Ter Hole. Ook in de andere Zeeuwse bronnen wordt meestal gebruik gemaakt van het adjectief in gesubstantiveerde vorm om de zuinige persoon te benoemen. Op Walcheren kent men wel het substantief *knieper* (< *knijpen*). Als iemand zijn hele leven lang zuinig is, zegt men op Tholen *die ei hewèrrekt tot op z'n ouwen dag*. Op Noord-Beveland kent men dezelfde uitdrukking: *die ei hewearkt en hespaerd toet op z'n ouwen dag*. In Oost-Zeeuws-Vlaanderen blijkt de Belgische baksteen in de maag dichtbij te zijn: *Zèn 'èrd (enz) gewérkt en èrm geleeft om dad 'eüske(n) te keune kuëpe(n)*. Dat zoiets niet altijd van een leien dakje liep, voel je aan de uitdrukking *heschraefeld eit 'n 'bij elkaar geschraapt*. Op Tholen kennen ze *ie ei heshroafeld* 'geschraapt' in die betekenis. Iemand die niet veel over heeft voor een ander, wordt in Walcheren wel eens bespot met *die komd uut zuunuhhe hus*.

3. Tot slot

Of Zeeuwen nu echt zuinig zijn of niet, kan uiteraard niet zomaar bewezen worden aan de hand van enkele dialectwoorden. We zien wel dat er veel uitdrukkingen bestaan in de dialecten en dus ook in het Zeeuws om karaktereigenschappen als zuinig te benoemen. De gewone substantieven, adjectieven en werkwoorden komen uiteraard wel voor, maar taalgebruikers lijken bij het benoemen van karaktereigenschappen toch graag naar uitdrukkingen te grijpen.

We hopen dat u als lezer nu en dan kunt glimlachen met de overvloed van woorden die Zeeuwen tot hun beschikking hebben om hun eigen zuinigheid te benoemen. Zijn ze echt wel zo zuinig als wordt beweerd?

NOTEN

1. Wij danken Liesbet Triest voor het bewerken van de kaart zuinig die eerder verscheen in *Woordenboek van de*

Vlaamse Dialecten. Algemene Woordenschat, afl. 4 Karakter (blz. 245)

2. Goeree-Overflakkee ligt in Zuid-Holland, maar wordt traditioneel als een Zeeuws dialect behandeld.

BIBLIOGRAFIE

- Debrabandere, F. (2007), *Zeeuws Etymologisch Woordenboek*. Amsterdam.
- van den Broecke-de Man, E.J. (z.j.), *Dialecten in West-Zeeuwsch-Vlaanderen*. Groede.
- van den Broecke-de Man, E.J. (1981.), *Dialecten in het Land van Axel*. Terneuzen.
- van den Broecke-de Man, E.J. en J.L. Eggermont (1982), *Dialecten in Oost-Zeeuwsch-Vlaanderen*. Kloosterzande.
- van den Broecke-de Man, E.J. en A. Francke (1987), *Dialect op Walcheren*. Kruiningen.
- van den Broecke-de Man, E.J. en J.A. van Gilst (1985), *Dialect op Zuid-Beveland*. Kruiningen.
- van den Broecke-de Man, E.J. en L. Eikenhout (1984), *Dialect op Noord-Beveland*. Kruiningen.
- van den Broecke-de Man, E.J. en L. Eikenhout (1986), *Dialect op Tholen en St.-Philipsland*. Kruiningen.
- van den Broecke-de Man, E.J., D.K. Soldaat-Poortvliet en P. Heerschap (1988), *Dialect op Tholen en St.-Philipsland*. Ouddorp.
- de Vin, A. en A.F. van de Zande-Vleugels Schutte en B. Oele (1998), *Dialect op Schouwen-Duiveland in de tweede helft van de twintigste eeuw*. Biervliet/Zierikzee.
- WNT = *Woordenboek der Nederlandsche Taal*. Internetversie geraadpleegd op www.wnt.inl.nl.
- WVD = De Pauw, T. en M. Devos (2005), *Woordenboek van de Vlaamse Dialecten. Algemene Woordenschat. Afl. 4 Karakter*. Tongeren
- WZD = *Woordenboek der Zeeuwse Dialecten* (19989), Red. H.C.M. Ghijsen. Krabbendijke
- (*Supplement op het Woordenboek van de Zeeuwse Dialecten* (2003), Red. K. Fraanje. Biervliet
- www.etymologiebank.nl